

PILOTPROJEKT GLA 2017 - 2020

INLEDNING

Mellan 2017–2020 bedrev Skolverket ett pilotprojekt med 18 medverkande skolor från Skellefteå i norr till Malmö i söder. Skolorna i projektet erbjöd eleverna möjligheten att läsa ett yrkesprogram som lärlingsanställda, vilket innebär att en elev inom en gymnasial lärlingsutbildning anställs enligt lag (2014:421) om gymnasial lärlingsanställning (GLA) under den arbetsplatsförlagda delen, som sammanlagt utgör halva tiden, av den treåriga gymnasieutbildningen.

Västsvenska Handelskammaren har utgjort näringslivspart i pilotprojektet och genomförde inför avslutningskonferensen i december år 2020 djupintervjuer samt skickade ut frågeenkäter till medverkande skolor. Skolorna fick redogöra för positiva och negativa erfarenheter av utbildningsformen samt vilka framtidsbehov som finns för att fortsätta bedriva GLA. I det här dokumentet redovisas skolornas svar och elevstatistik från pilotprojektet.

MeAnalytics¹ har under pilotprojektet, genom det digitala verktyget LoopMe, studerat effekten av lärlingsanställning på individnivå. Skolverket genomför under hösten 2020 och våren 2021 en utvärdering av gymnasial lärlingsutbildning och lärlingsanställning. Båda studierna ska presenteras i slutet av maj 2021. Västsvenska Handelskammaren genomförde år 2019 en utvärdering av arbetsgivarnas syn på lärlingsutbildning och lärlingsanställning².

SAMMANFATTNING

Skolorna redogör i svaren mestadels positiva erfarenheter av pilotprojektet, samarbete med det omkringliggande arbetslivet har stärkts och eleverna upplevs ta ett större ansvar för sin utbildning och är mer engagerade. Yrkeslärarna menar att elevernas lärande ute i arbetslivsmiljöer leder till en snabb kunskapsutveckling och ger en högre lärokurva jämfört med elever med skolförlagd utbildning. Indikationer visar även på att elevernas närvaro stärks av GLA samt att yrkesläraren får mer tid med den enskilde eleven tack vare digitala hjälpmedel och tid i tjänsten för arbetsplatsbesök.

Utmaningar med att bedriva utbildningsformen är framförallt att det är ett resurskrävande arbete för yrkesläraren, som behöver vara tillgänglig för både elever och företagskontakter. Viss utmaning uppstår även vid schemaläggning i de fall eleverna inte går i en gemensam lärlingsklass, vilket kan

¹ <https://www.loopme.io/sv/om-loopme/>

² <https://www.vastsvenskahandelskammaren.se/globalassets/formular/kompetensforsorjning/rapporter/glu-vs-gla-2019-vastsvenska-handelskammaren.pdf>

resultera i långa dagar för eleverna. Ifall en elev är placerad hos en arbetsgivare med en mindre och begränsad verksamhet kan det vara svårt för eleven att uppnå samtliga utbildningsmål, i sådana fall får eleven komplettera utbildningen i skolan eller på en annan arbetsplats.

BAKGRUND

Den 30 juli 2009 gav dåvarande utbildningsminister Jan Björklund (fp) i uppdrag³ till Irene Wennemo att utreda förutsättningarna för att inom gymnasial lärlingsutbildning kombinera anställning med studier. Lärlingsutredningen överlämnade sitt betänkande⁴ till utbildningsministern den 7 april 2010 och föreslog bland annat en ny tidsbegränsad anställningsform; Gymnasial lärlingsanställning. Regeringen lämnade genom utbildningsdepartementet den 30 januari 2014 propositionen `Gymnasial lärlingsanställning`⁵ i vilken lag (2014:421) om gymnasial lärlingsanställning föreslogs träda i kraft den 1 juli 2014.

Efter en debattartikel år 2015 från industrimannen Carl Bennet där han efterfrågade ett lärlingsystem likt det i Tyskland, där en halv miljon individer varje år inleder en lärlingsanställning i vilken utbildning och anställning kombineras, inleds en dialog mellan Carl Bennet och Skolverkets lärlingscentrum. Västsvenska Handelskammaren bjuds i dialogen och konceptet Svensk Gymnasielärling skapas, samtidigt som Skolverket bjuder in skolor att delta i pilotprojektet.

PROJEKTSPECIFIKT

Gymnasial lärlingsanställning, GLA, innebär att en elev på ett av gymnasieskolans nationella yrkesprogram genomför minst halva utbildningstiden, 55 veckor över tre år, på en arbetsplats där hen också är anställd. Utbildningsdelar översätts till arbetsmoment som eleven genomför under ledning av en handledare.

2017 startade Skolverket ett pilotprojekt i vilket 18 skolor valde att delta. Skolorna fick själva välja att delta i projektet vilket har inneburit en viss begränsning i den geografiska spridningen av skolorna. Skolorna som valde att delta i pilotprojektet var placerade i Skellefteå, Umeå, Örnsköldsvik, Lycksele, Kramfors, Uddevalla, Göteborg (3st), Kungsbacka, Skene, Borås, Växjö, Halmstad, Båstad, Helsingborg och Malmö.

SKOLORNAS POSITIVA ERFARENHETER AV GLA

I enkätsvaren och intervjuerna är rektorer, yrkeslärare och lärlingskoordinatorer eniga i att GLA bidrar till att eleverna blir mer anställningsbara efter genomgången utbildning. Detta visar sig genom ett större engagemang och ansvarstagande hos eleverna som dessutom visar på ett högt

³ Dir. 2009:70

⁴ SOU 2010:19

⁵ Prop. 2013/14:80

lärandetempo. De positiva effekterna tros vara en konsekvens av att det arbetsplatsförlagda lärandet sker i en miljö med tillgång till de senaste arbetsprocesserna och redskapen samt att eleven betraktas som en anställd, förvisso under utbildning, på arbetsplatsen.

”Jag behöver inte motivera lärlingsklassen, något man annars måste lägga mycket tid på i ett vanligt klassrum” –Yrkeslärare, Växjö

Arbetsplatsernas engagemang i skolan generellt och utbildningen specifikt har även den utvecklats i en positiv riktning. Fler handledare har kunnat utbildas under pilotperioden tack vare intresset för eleven och utbildningen, vilket enligt yrkeslärarna har bidragit till högre kvalitet på handledarna. Även Skolverkets statistik⁶ över utbildade handledare visar att anställda lärlingar i högre utsträckning, 73 procent, har en utbildad handledare än icke-anställda lärlingar, 39 procent.

”Det finns ett enormt engagemang från företagen kring den enskilda eleven. De skickar mangrant sina handledare på utbildning och sporrar varandra att ta emot fler elever. ”
– SYV och lärlingskoordinator, Umeå

GLA som utbildningsform innebär att yrkesläraren gör täta besök ute på arbetsplatserna vilket öppnar upp för en fördjupad dialog och bättre förståelse för utbildningskraven hos arbetsgivarna. Arbetsplatsbesöken innebär dessutom en kompetensutveckling för yrkeslärarna som kontinuerligt följer branschens utveckling och får senaste nytt genom kontakterna.

En generell reflektion från intervjuerna är integrationsaspekten av GLA. På en skola har så många som en femtedel av lärlingseleverna varit utrikesfödda och en majoritet av dessa ensamkommande i samband med flyktinginvandringen år 2015. Ett femtiotal individer från samma gymnasieskola har således, genom GLA, fått både utbildning och arbete på, i sammanhanget, väldigt kort tid. Dessa individer är idag välfungerande skattebetalare och goda exempel på lyckade integrationsprocesser.

SKOLORNAS UTMANINGAR MED GLA

Utbildningsformen ställer höga krav på eleven som ska klara av en anställning parallellt med sin gymnasieutbildning. Skolorna upplever att det ansvaret ibland har blivit för tungt för förstaårselever att bära och de flesta av pilotskolorna har numer eleverna inne i skolan under det första året för att bättre förbereda dem inför det arbetsplatsförlagda lärandet och lärlingsanställningen.

De skolor som inte har elever samlade i särskilda lärlingsklasser upplever en svårighet med att få ihop elevernas schema utan att det blir långa dagar och flera håltimmar. På några skolor upplevs eleverna svårmotiverade i de gymnasiegemensamma ämnena medan det från andra skolor hävdas

⁶ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik>

att GLA-eleverna får en högre motivation för övriga skolämnena. Forum för erfarenhetsutbyten mellan skolor exemplifierar här sin vikt.

Yrkeslärarna upplever arbetsbördan som lärare åt GLA-elever som tids- och resurskrävande eftersom de behöver vara tillgängliga åt både arbetslivskontakter och elever. Arbetsituationen kan därmed upplevas som stressig och det krävs förståelse från skolledning och kollegor om rollens omfattning.

SKOLORNAS POSITIVA ERFARENHETER FRÅN PILOTPROJEKTET

Pilotprojektet möjliggör ett brett erfarenhetsutbyte mellan skolor som vanligtvis inte har möjlighet att träffas. Nätverket som skapades i samband med starten för pilotperioden har visat sig vara en nödvändig plattform för skolor att få en ökad medvetenhet om att yrkesutbildning kan organiseras på olika sätt. Pilotskolorna har under tre år kunnat ta del och lära sig av varandras erfarenheter, samtidigt som man har haft kontinuerligt stöd av både Skolverkets Lärlingscentrum och Västsvenska Handelskammaren. Lärlingscentrum har dessutom haft en viktig roll i att fånga upp och lyfta frågor på centralnivå.

Samtliga pilotskolor fick tillgång till det digitala verktyget LoopMe, som enligt flera skolor har skyndat på digitaliseringen och utvecklingen av en digital metod för kvalitetssäkring av utbildningen. Eleverna får reflektera över sitt arbete och handledarna är delaktiga i elevens utbildning, som blir likvärdig oavsett lärare. Verktyget underlättar kommunikationen mellan parterna och säkerställer att alla inblandade är medvetna om både förväntningar och krav.

SKOLORNAS FRAMTIDA BEHOV FÖR ATT BEDRIVA GLA

För att både bedriva och utveckla utbildningsformen GLA upplever pilotskolorna ett stort behov av att fortsätta utbyta erfarenheter och information. I detta syfte efterfrågas både regionala och nationella forum, där flera skolor som engagerar sig i GLA kan delta. Under både fysiska och digitala träffar önskar skolor kunna ta del av relevanta rapporter med statistik, samtidigt som man önskar få fortsatt stöd från Skolverkets Lärlingscentrum och ett engagemang från flera handelskammare i landet.

Pilotskolorna önskar skapa fokusgrupper för att tillsammans utveckla arbetssätt kring GLA och bygga vidare på den specifika kompetens som uppkommit under pilotperioden. Fokusgrupperna föreslås vara befattningsbaserade för att bättre fokusera på olika yrkesgruppers specifika utmaningar och möjligheter med GLA.

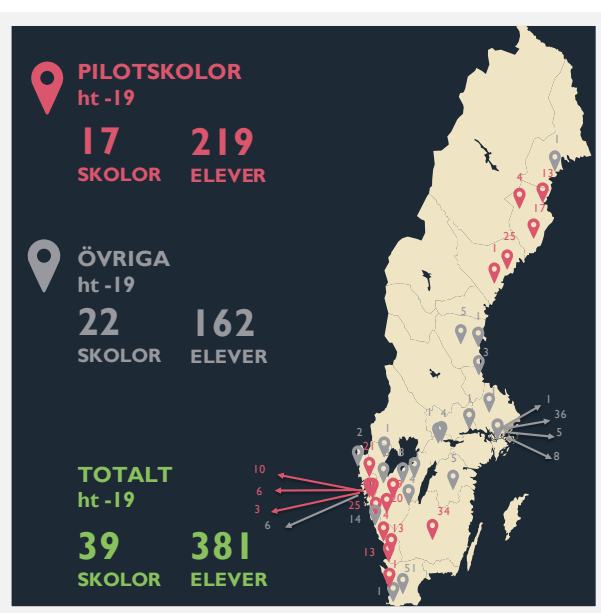
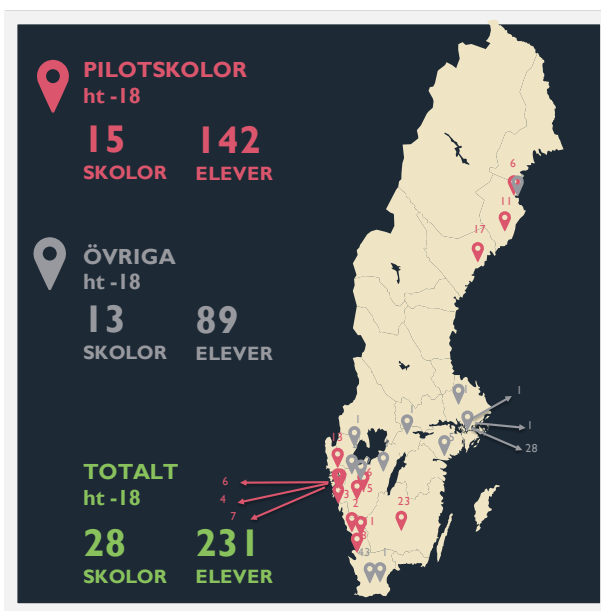
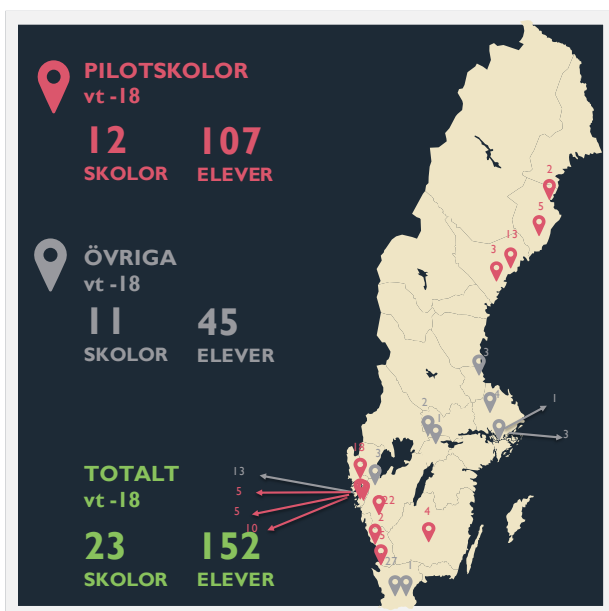
Juridiskt stöd kring både elevens anställningsförfarande samt ansvarsfördelning mellan skola, arbetsplats och elev efterfrågas av flera skolor. Västsvenska Handelskammaren har under pilotperioden anordnat arbetsrättsliga utbildningar för yrkeslärare och lärlingskoordinatörer kring

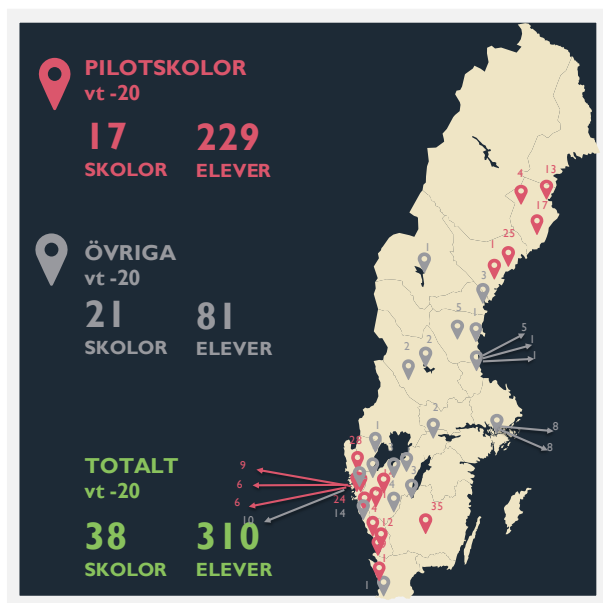
ovan enligt ett koncept tillsammans med en advokatfirma. På regional nivå finns möjlighet för Västsvenska Handelskammaren att fortsätta erbjuda dessa tjänster.

Skolorna uttrycker en vilja att fortsätta bedriva utbildningsformen samt utveckla den till flera yrkesprogram. Motståndet mot anställningsformen hos vissa branscher och avsaknaden av en central organisation för samverkan upplevs som betydliga hinder för skolorna i deras utveckling av GLA. För att utveckla GLA till fler yrkesprogram och på fler skolor i Sverige behövs specifika kollektivavtal och en tydlig stansning från huvudmannen.

STATISTIK

Statistiken är sammanställd av statsbidragsenheten på Skolverket och visar antal elever per termin fördelat över aktiva skolor. Statistiken börjar vårterminen 2018 och sträcker sig fram till höstterminen 2020.

Vårterminen 2018 var tolv av pilotskolorna igång med utbildningsformen och hade gemensamt 107 elever fördelat på sju yrkesprogram. Mer än 80 procent av eleverna på pilotskolorna gick det industritekniska programmet. Totalt fanns det 152 elever fördelat på 23 skolor där 53 procent var elever på industriprogrammet. 38 procent av eleverna var årskursettor, 23 procent årkurs två och 39 procent årskurs tre.

Andelen GLA-elever som gick första året har sedan vårterminen 2018 aldrig kommit upp i lika höga nivåer utan istället kontinuerligt minskat till att höstterminen 2020 endast utgöra åtta procent. Förklaringen till den höga andelen förstaårselever vårterminen 2018 var att "piloteleverna", eleverna på pilotskolorna som följdes och studerades inom projektet, då gick sin sista termin av det första året. Sedan följer den högsta andelen av elever per årskurs just den årskurs som piloteleverna befinner sig i, vårterminen 2019 var exempelvis 40 procent av eleverna andraårselever och höstterminen 2019 var 52 procent tredjeårselever.

Andelen kvinnor har kontinuerligt över den studerade perioden varit cirka 30 procent av totala antalet elever, dessvärre något minskande senare terminer och utgjorde höstterminen 2020 endast knappa 20 procent. Eftersom det industritekniska programmet har en stark överrepresentation av män och är det största programmet sett till antal GLA-elever är således även totala antalet män dubbelt så stort som antal kvinnor.

Höstterminen 2020 visar statistiken en stor minskning av elever generellt och i årskurs ett specifikt. Minskningen drivs av att "piloteleverna" tagit studenten och att pilotskolorna, som efter tre år av att bedriva utbildningsformen, har funnit att det för majoriteten av eleverna är för tidigt att gå ut som GLA under första terminen. Risken för ett misslyckande är relativt stor och kan ha negativa konsekvenser för elevens skolgång samt skolans långsiktiga samarbete med arbetslivet. Skolorna har därmed beslutat att endast i undantagsfall, en särskilt skicklig elev eller liknande

omständigheter, låta eleven inleda GLA under första terminen eller första året. Man kan således hävda att minskningen av GLA-elever är ett resultat av en högre kvalitetssäkring på utbildningen från skolan och arbetsgivarna. Å andra sidan bör ett minskat behov av APL-platser för elever i årskurs ett täckas upp av elever från årskurs två och tre, vilket statistiken inte visar. Möjligtvis är bristande elevunderlag en orsak, alternativt att situationen på arbetsmarknaden, till följd av pandemin, är sådan att färre arbetsplatser väljer att anställa lärlingselever.

Eleverna på det industritekniska programmet (IN) står för ungefär hälften av elevunderlaget under den studerade perioden. Pilotprojektet initierades från starka industriföreträdare och det skrevs tidigt kollektivavtal mellan IF Metall och Teknikföretagen samt Industriarbetsgivarna, vilket har varit starkt bidragande till den stora andelen industrielever.

Vård- och omsorgsprogrammet (VO) har under pilotprojektet varit det näst största programmet sett till antal elever och även där skrevs tidigt ett kollektivavtal. Från att under inledande år utgöra en femtedel av GLA-eleverna har andelen vårdelever sakta minskat. En skola som inte deltog i pilotprojektet stod under flera år för en betydande majoritet av vårdeleverna men sedan ett kommunalt beslut om att inte längre erbjuda GLA till gymnasieelever har andelen GLA-elever inom vård minskat till ungefär en tiondel totalt sett. Flera skolor runtom i landet vittnar om att kommuner i respektive budgetprioriteringar har dragit tillbaka beslut om satsningar på GLA. En generell platsbrist ute i verksamheterna samt den nya programstrukturen som införs höstterminen 2021 försvårar ytterligare för GLA-eleverna.

El- och energiprogrammet (EE) står kontinuerligt för ungefär en tiondel av totala antalet GLA-elever. Pilotskolorna som erbjuder elever på EE-programmet GLA gör det mot verksamheter som omfattas av teknik- och industriavtalet. Även VVS- och fastighetsprogrammet (VF) har under senare år utgjort ungefär en tiondel av totala antalet elever, dessa elever kommer nästan uteslutande från en fristående skola som inte ingår i pilotprojektet.

Resterande program varierar årligen från en handfull till ett dussintal elever nationellt. Några pilotskolor har underlättat för branscharterna att skriva lokala avtal som liknar teknik- och industriavtalet för att möjliggöra GLA. Inom vissa branscher finns det på nationell nivå en misstro mot utbildningsformen varför GLA-elever inom dessa program är ytterst sällsynt, särskilt inom besöksnäring och restaurang är detta tydligt.

SLUTSATS

Pilotprojektet har visat att GLA har flera fördelar för olika berörda grupper och nedan listas en sammanfattning för respektive grupp.

För elever innebär GLA stärkta möjligheter för etablering på arbetsmarknaden genom att

utbildningen är av hög kvalitet och med en tydlig arbetsmarknadsanknytning. En lärlingsanställning under gymnasiestudierna underlättar för eleverna att slutföra sin yrkesexamen samt stärker motivationen under studierna.

”Vi får erfarenheter på företaget som inte går att lära ut i skolbänken”

- elev, Skene

För arbetsgivare innebär GLA ett starkt samarbete med utbildningsorganisationer vilket gynnar en effektiv rekrytering av nya medarbetare. GLA skapar även en möjlighet att påverka gymnasieskolans utbildningsinnehåll för att matcha den egna verksamheten och branschens behov, vilket underlättar kompetensförsörjningen.

”Att starta upp med GLA ger företaget en förutsättning att säkra rätt personal i framtiden och är en glädje på arbetsplatsen”

– handledare, Växjö

För skolan innebär GLA ett starkare samarbete med det omgivande arbetslivet vilket stärker kvaliteten och höjer statusen på yrkesutbildningar.

För samhället innebär GLA en möjlighet till lägre ungdomsarbetslöshet och högre sysselsättning samt en möjlighet till bättre matchning mellan kompetensbehov och utbildningsutbud. GLA utgör dessutom en kugge i integrationsarbetet där nyanlända på relativt kort tid utbildas mot yrken med kompetensbehov och via lärlingsanställning integreras i samhället.

”GLA är definitivt en genväg till yrkeslivet.

Jag är ung men har redan startat min karriär”

- elev, Borås

Pilotprojektet har visat att GLA är en krävande utbildningsform som inte passar alla elever på gymnasieskolans yrkesprogram. Det är därför viktigt att skolorna har möjlighet att erbjuda eleven skolförlagd utbildning om lärlingsutbildning inte fungerar. Det är dessutom viktigt att eleverna ges en ordentlig vägledning inför gymnasievalet för att minska risken för felval. GLA bör betraktas som ett komplement till annan gymnasieutbildning, aldrig en konkurrent. Pilotprojektet har även visat att ett nätverk för skolor som bedriver utbildningsformen är nödvändigt för att sprida goda erfarenheter och utmaningar samt möjligheten att utveckla utbildningsformen.

För att framgångsrikt bedriva GLA krävs det en ordentlig organisation på skolan vilken bör innefatta en lärlingskoordinatortjänst. Samarbetet mellan yrkeslärare och lärlingskoordinator innebär en förstärkt samverkan med arbetslivet där en tydlig kommunikation om krav och förutsättningar för att ta emot elever är vital. Som stöd till nya skolor som vill bedriva GLA bör därför Skolverket ansvara för ett ”Starta GLA”-koncept som följer upp ”Starta Lärling”-utbildningen för att tydliggöra

roller och ansvarsfördelning mellan skola och arbetsplats.

Förutom en tydlig organisation på skolan är branschernas engagemang och stöd, men både arbetsgivar- och fackligaorganisationer, av stor vikt i utvecklingen av GLA. Specifika kollektivavtal underlättar arbetsgivarnas engagemang och vilja att satsa på GLA, som annars bromsas av bristen på information och stöd. Arbetsmarknadsparternas intresse och engagemang är därmed avgörande för spridningen av utbildningsformen samt möjligheterna till förbättrad kvalitetssäkring av lärandet på arbetsplatsen. Om branscherna stöttar utbildningsformen ges arbetsgivarna tillgång till fler verktyg för att hantera den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen, vilket stärker kvalitetssäkringen.